

Т. М. Пікож,
магістр з менеджменту організацій,
методист вищої категорії
кафедри менеджменту освіти,
економіки та маркетингу,
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»
НАПН України, м. Київ
e-mail: tomapik@ukr.net

Формування морально-вольових якостей керівника навчального закладу в системі післядипломної освіти

У статті розкрито питання формування морально-вольових якостей керівника навчального закладу, висвітлено особливості етики і моралі в управлінській діяльності, з'ясовано види відповідальності, представлено класифікацією морально-етичних цінностей керівника навчального закладу, доведено необхідність їх формування в системі післядипломної освіти.

Постановка проблеми. Відповідно до особливостей сучасної управлінської практики відбувається переорієнтація системи управління навчальним закладом, повернення до гуманістичної парадигми управлінської діяльності, а відтак, виникає нагальна необхідність формування морально-вольових якостей керівника навчального закладу в системі післядипломної освіти, що в кінцевому результаті має забезпечити успіх функціонування і розвитку навчального закладу як цілісної конкурентоспроможної соціально-педагогічної системи.

За таких вимог набуває актуальності налагодження співробітництва учасників навчально-виховного процесу, встановлення між ними механізмів і способів партнерської взаємодії на основі дотримання етичних норм, моральних і соціальних цінностей, принципів ділової взаємодії, корпоративної культури, що забезпечується у процесі практичної діяльності керівника навчального закладу та підвищення його управлінської компетентності в системі післядипломної освіти. При цьому слід враховувати, що кожний навчальний заклад, з одного боку, використовує у своїй діяльності матеріальні, фінансові, технічні, кадрові ресурси держави, дотримуючись групових норм і правил поведінки педагогічного персоналу, з іншого, – виконує специфічну функцію навчання, виховання і розвитку підростаючих поколінь. Відтак, кожний керівник навчального закладу усвідомлює державну, громадянську і моральну відповідальність щодо виконання своїх обов'язків.

Зазначене обумовило актуальність обраної проблеми та необхідність її обґрунтування і наукового аналізу.

Метою даної статті є проаналізувати морально-етичні засади управлінської діяльності керівника навчального закладу, довести необхідність її формування та розвитку в системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу у контексті означеної проблеми зосередимо увагу на розкритті сутності понять «етика», «етичні норми», «етичні цінності», «мораль», «культура організації», «управлінська діяльність».

Етика (лат. *etica*, грец. *ethos* – звичай, правило) – норми поведінки; сукупність загальноприйнятих юридичних і моральних правил; спосіб регулювання міжособистісних відносин через оптимізацію функціонування соціальних інститутів, у тому числі системи освіти, соціокультурні підвалини якої побудовані на морально-етичних нормах і цінностях.

Етичні норми – принципи схваленої поведінки, прийняті групові чи суспільні норми взаємодії людей у ситуаціях досягнення цілі; специфічний соціальний контекст для реалізації принципу соціально-етичної регуляції міжособистісних відносин у колективі.

Етичні цінності – набір етичних стандартів, норм поведінки, які складаються і підтримуються громадською думкою, суспільством і членами даної організації.

Мораль (*mos, moris* – характер, звичай, властивість, закон) – система поглядів, норм, уявлень, оціночних суджень, регулюючих діяльність людини; своєрідна форма суспільної свідомості; внутрішня, притаманна особистості необхідність дотримуватися загальноприйнятих норм, ідей, цінностей; сформованість моральних установок, якими людина керується в повсякденному житті та професійній діяльності.

Культура навчального закладу – сукупність правил, організаційних цінностей, традицій, норм поведінки, поглядів, властивих працівникам, які не отримали формального нормативного закріплення в законодавстві та базуються на загальному культурному рівні суспільства, нормах моралі, специфічних цінностях членів колективу і втілюються через ритуали, церемонії, легенди, символи, мову, спеціальні навчально-виховні заходи.

Управлінська діяльність керівника навчального закладу – система планомірно й цілеспрямовано здійснюваних заходів щодо забезпечення ефективного використання всього комплексу ресурсів з урахуванням структури управління, регламентації управлінської праці, стану внутрішнього і зовнішнього освітнього середовища, прийнятих цінностей і принципів організаційної поведінки, спрямованих на ефективне виконання управлінських функцій та забезпечення ефективної діяльності педагогічних працівників для досягнення цілей навчального закладу.

Теоретичні та практичні аспекти визначення сутності та особливостей управлінської діяльності керівників навчальних закладів знайшли належне відображення в дослідженнях В. Афанасьєва, В. Бондаря, Л. Ващенко, В. Гуменюк, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Л. Калініної, Н. Клокар, В. Маслова, В. Мельник, В. Олійника, М. Поташника, З. Рябової, Т. Сорочан, П. Третьякова, Г. Федорова, Є. Чернишової, Т. Шамової та ін.

Слід додати, що управлінська діяльність керівника навчального закладу багатогранна за своїми проявами. Це – знання, вміння, навички, досвід, професійно-ділові та морально-вольові якості, а також інформація й

параметри внутрішнього і зовнішнього середовища, які утворюють складне комплексне явище. Тобто це діяльність, яку керівники навчальних закладів повинні здійснювати, причому так, як це вимагається в нормативно-правових документах для реалізації їхньої професійно-посадової компетенції у межах визначених законодавством про освіту процесуальних норм [1].

У контексті піднятої проблеми визначимо особливості управлінської діяльності керівника навчального закладу, основу якої складають різні види відповідальності: юридична відповідальність, інформаційна відповідальність, корпоративна відповідальність, моральна відповідальність, громадянська відповідальність. Коротко розкриємо їх зміст [2].

Юридична відповідальність – дотримання конкретних державних законодавчих актів, інструкцій, положень, правил, які визначають межі, норми, правові засади функціонування навчального закладу та здійснення керівником професійних обов'язків.

Інформаційна відповідальність – надання керівником повної об'єктивної і чесної інформації засобам масової інформації, в рекламі, під час переговорів із партнерами, працівниками, споживачами освітніх послуг.

Корпоративна відповідальність – відповідальність керівника перед персоналом щодо використання ресурсів (фінансових, матеріальних, кадрових, інформаційних, енергетичних, технологічних), забезпечення індивідуальних інтересів кожного працівника, здійснення їх матеріального і морального заохочення.

Моральна відповідальність – свідоме сприйняття моральних норм і цілей, здатність розширювати моральні контакти і зв'язки, співпрацювати, розв'язувати конфлікти, враховувати моральні права, потреби та інтереси працівників, вміння створювати і підтримувати морально-психологічний клімат, досягати взаєморозуміння між членами колективу.

Управлінська відповідальність – здатність ефективно здійснювати управлінську діяльність, виконувати управлінські функції, розвивати морально-етичні відносини, успішно розв'язувати управлінські проблеми, вдосконалювати зміст, форми, методи й організаційну структуру, формувати в колективі моральні і етичні цінності, які створюються певним стилем керівництва, зміцнювати міжособистісні, досягати внутрішньої інтеграції й самоорганізації працівників з метою забезпечення необхідного впливу на підлеглих щодо досягнення загальних та особистих цілей і задач.

Громадянська відповідальність – здатність активно відповідально та ефективно реалізовувати права і обов'язки керівника з метою розвитку демократичного громадянського суспільства, місцевої громади, учнівського, батьківського, педагогічного колективу, створення в навчальному закладі умов для формування людини-громадянина, підготовки молоді до активної участі в соціально-політичному та економічному житті суспільства і держави, успішної самореалізації в усіх сферах життєдіяльності.

У зазначеному контексті важливим бачиться взаємозв'язок юридичної відповідальності з моральною відповідальністю, який є джерелом морально-етичної поведінки керівника навчального закладу. Така поведінка

визначається через принципи ділового етикету, дотримання морально-етичних норм, визнання системи цінностей, та включає організацію навчання морально-етичної поведінки керівників в системі післядипломної освіти.

Такий підхід, на нашу думку, є важливим, адже від морально-етичної поведінки керівника залежить реалізація управлінських функцій, якість методів управління навчальним закладом, рівень відносин між керівником та його підлеглими і відповідно, результативність і коректність управлінських рішень. Наразі, успішним керівництвом слід вважати таке, за якого існують налагоджені відносини в колективі, а педагогічна діяльність в умовах максимального розкриття потенціалу й можливостей кожного працівника реалізується в атмосфері доброзичливості, партнерства, моральної підтримки, уваги до їх потреб і запитів.

Враховуючи зазначене, розкриємо особливості морально-етичних цінностей та їх роль в діяльності керівника навчального закладу.

За класифікацією морально-етичні цінності поділяються на:

- головні людські цінності, до яких більшою чи меншою мірою входять усі інші морально-етичні цінності (цінність життя, свідомості, діяльності, страждання, сили, свободи волі, передбачення, цілеспрямованість);
- загальні чесноти (справедливість, мудрість, сміливість, самовладання, любов до ближнього, правдивість і щирість, вірність і відданість, добро і співчуття, довіра і віра, скромність, цінність поведінки з іншими);
- більш приватні морально-етичні цінності (любов до найближчого, здатність дарувати іншим свої моральні й духовні надбання, цінність особистості, любов) [3].

Слід також дотримуватися моралі і етики відносин у середині навчального закладу, яка включає такі *принципи*: відповідність моральних цінностей закладу загальнолюдським цінностям; відповідність моральних цінностей закладу його морально-культурному та морально-психологічному клімату; інтегрування моральних і практичних інтересів працівників навколо поставлених цілей; свідому моральну дисципліну; орієнтацію на потреби й можливості людини; моральну задоволеність працівників комунікативними зв'язками, взаємодією, спільною трудовою діяльністю; моральну захищеність особистості в закладі; зацікавленість працівників в опануванні моральними цінностями; стимулювання морально-етичної поведінки працівників, наявність у колективі моральних традицій [4].

Висновки. Таким чином, розгляд питання формування морально-вольових якостей керівника навчального закладу дозволяє зробити висновок, що в процесі управлінської діяльності керівника навчального закладу виникає необхідність підвищення ролі етики і моралі, формування високих морально-вольових якостей керівника і педагогічних працівників, забезпечення морально-етичного характеру їхніх дій, вчинків і поведінки. Разом з тим доведено, що ця проблема є складною, багатоаспектною, вимагає розроблення механізму поліпшення моральної свідомості і самосвідомості кожного працівника навчального закладу, включаючи емоційно-вольову і

етичну спрямованість особистості, діапазон комунікативних знань, умінь і навичок, моральні і соціальні цінності в системі інших ціннісних пріоритетів, розроблення програмного забезпечення і змісту морально-етичної підготовки керівників закладів в системі післядипломної освіти.

Список використаних джерел та літератури

1. Кузьмін О. Є. Основи менеджменту / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник. – К.: Академвидав, 2007. – 462 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Малахов В. Етика : курс лекцій : навч. посіб. / В. Малахов. – К. : Либідь, 2002. – 384 с.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія управління : посібник / Л. Е. Орбак-Лембрик. – К.: Академвидав, 2003. – 568 с.

Т. Пикож

**Формирование морально-волевых качеств руководителя учебного заведения
в системе последипломного образования**

В статье раскрыт вопрос формирования морально-волевых качеств руководителя учебного заведения, освещены особенности этики и морали в управленческой деятельности, выявлены виды ответственности, представлена классификация морально-этических ценностей руководителя учебного заведения, доказана необходимость их формирования в системе последипломного образования.

T. Pikożh

Formation of moral and volitional qualities of the head of institution in post-graduate education

The article deals with the issue of formation of moral and volitional qualities of the head of the educational institution. It highlights the features of ethics in management and the types of liability. It presents the classification of moral and ethical values of the head of the educational institution. It shows the necessity of their forming in a post-graduate education.